

XITOIY YANGI SHE'RIYATINING SHAKLLANISHIDA TARJIMANING ROLI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10335876>

PhD. **Ozodjon OCHILOV**,

TDSHU dotsenti, Toshkent, O'zbekiston

Tel:+998903492268, e-manzil: ozodochilov85@gmail.com

Аннотация: Keltirilgan maqola Xitoyda 20-asrning boshlarida G'arb adabiyotining, ayniqsa G'arb she'riyatining o'rganilishi va tarjima qilinishi haqida muhim ma'lumotlarni taqdim etadi. Bu davr Xitoy adabiyotida yangi madaniyat harakati va tafakkur inqilobining avj olgan payti bo'lib, G'arb she'riyatida tarjimalar ko'lami va mazmuni, tarjimalarnig xitoy yangi she'riyatiga ta'sir darajasi va madaniy integratsiya jihatdan xulosalar beriladi.

Калит сўзлар: таржима; хориж адабиёти; ислохот; эволюция, маданиятлараро мулоқот; адабий таъсир

Аннотация: Представленная статья предоставляет важную информацию об изучении и переводе западной литературы, особенно западной поэзии, в Китае в начале 20-го века. Этот период был временем расцвета нового культурного движения и революции мышления в китайской литературе, и статья делает выводы о масштабе и содержании переводов западной поэзии, степени их влияния на новую китайскую поэзию и аспектах культурной интеграции.

Ключевые слова: перевод; иностранная литература; реформация; эволюция, межкультурная коммуникация; литературное влияние

Abstract: The article presented provides important information about the study and translation of Western literature, especially Western poetry, in China at the beginning of the 20th century. This period was a time of flourishing of a new cultural movement and a revolution in thinking in Chinese literature, and the article draws conclusions about the scale and content of translations of Western poetry, the extent of their influence on new Chinese poetry, and aspects of cultural integration.

Key words: translation; foreign literature; reformation; evolution, intercultural communication; literary influence

O'tkan asrning boshlariga kelib Xitoyda G'arbni o'rganishga bo'lgan ehtiyoj har qachongidan kuchaydi. Aynan shunday vaziyat fonida g'arb she'riyatini tarjima

qilish va nashr etish ishlari ham avj oldi. Tarjima she'rlarni nashr etish bilan maxsus shug'illanuvchi gazeta va jurnallar faoliyati yo'lga qo'yildi: "Yoshlik" (《青年》), "Yosh Xitoy" (《少年中国》), "She'riyat" (《诗》), "Yangi to'lqin" (《新潮》), "Haftalik sharhlar" (《每周评论》), "Tonggi xabarlar" (《晨报副刊》) kabi nashlar shular jumlasidandir. G'arb she'riyati tarjimalari bilan asosan o'z davrining yetuk adiblaridan Chen Dusi, Xu Shi, Liu Bannong, Jou Zuoren, Tian Xan, Guo Moro, Xuang Jongsu kabilar shug'ullanishdi. Aksar hollarda Britaniya va Irlandiya shoirlari Bayron, Persi Bishi Shelli, Uilyam Bleyk, Uilyam Batler Yeats; amerikalik shoir Uolt Uitmen, rus shoiri Pushkin, hind shoiri Tagor kabilarning ijodidan tarjimalar amalga oshirildi. Tarjimalar orasida marshlar, madhiyalar, Britaniya va Amerikada rivojlangan liberal va imajizm she'riyati, Fransiyaning simbolizm she'riyati namunalari, janrlardan erkin she'r, prozaik she'r, xokku, kichik she'r va hokazolar. Quyida yuqorida sanab o'tilgan nashrlardan "Yoshlik" keyinchalik "Yangi yoshlar" (《新青年》) deb qayta nomlangan jurnalida to'rt yil davomida e'lon qilingan tarjimalar tarkibini qisqacha tahlil qilamiz, bu bizga XX asr birinchi choragida xitoy she'riyatida yuz bergan adabiy inqilobning ayrim jihatlarini anglab yetishimizga yordam berishi mumkin.

"Yoshlik" jurnalining birinchi jild birinchi sonida Chen Dusiuning Maks O'Rell qalamiga mansub "Rambles in Womanland" nomli yumoristik asaridan olingan "Views on Women" nomli qismining tarjimasini o'rin oladi.[1] Ushbu asar, o'sha davr jamiyatidagi ayollar hayoti va ularning ijtimoiy mavqei haqidagi muhim mavzularni ko'targan bo'lib, ayollar ta'limi, ularning erkinlik darajasi va oiladagi roli kabi masalalarga chuqur e'tibor beriladi. Asarda ayollarning turli tabaqalari va ularning hayot yo'llari tasvirlanadi. Bu orqali yozuvchi o'z vaqtidagi ayollarning ijtimoiy, ma'naviy va iqtisodiy ahvolini realistik tarzda ifodalaydi. Uning yozuv uslubi o'ziga xos bo'lib, o'sha davrning g'arb jamiyatida ayollarning o'rni va ularning duch kelayotgan qiyinchiliklari haqida chuqur tahliliy fikrlar beradi. Chen Dusi shu asar fonida xitoy jamiyatidagi ayollarning o'rni qanday bo'lishi kerakligi haqida mulohaza yuritadi, yangi xitoy ayolining konturlarini chizishga harakat qiladi. Mazkur jurnalning ikkinchi sonida Chen Dusi amerikalik shoir Samuel F.Smit "Amerika" deb nomlangan Amerika milliy madhiyasini tarjima qildi.[2] Mazkur she'r vatanga bo'lgan chuqur muhabbat va faxrni ifodalaydi, malakatning go'zalligi va erkinligini ulug'laydi. She'r Amerika tarixida muhim rol o'ynagan erkinlik va mustaqillik, birlashuv tuyg'ularini o'zida aks ettirgan, Amerika turli hududlar va madaniyatlarni o'z ichiga olgan keng va xilma-xil mamlakat sifatida tasvirlangan. Oddiy qilib aytganda she'r vatanga muhabbat, erkinlik va ozodlik, milliy birlashuv g'oyasini

kuylaydi. Aynan shu jihatlariga ko‘ra she‘r Chen Dusiuning e‘tiborini tortgan bo‘lishi mumkin, chunki bu paytda Xitoyda vatanni sevish, ozodlik va milliy birlashuv har qachongidan-da dolzarb edi. Aynan shunday tarjimalar xitoy adabiyoti tarixida realistik she‘riyatning paydo bo‘lishida muhim rol o‘ynadi deyish mumkin. Shuningdek, jurnalning ushbu sonida Robindranat Tagorning “Gitanjali” to‘plamidan to‘rtta she‘rning tarjimasi ham bosilgan edi. Mazkur tarjimalar ham Chen Dusiuga tegishli bo‘lib she‘rlar mazmunan vatanga, tabiatga muhabbat tuyg‘ulariga bag‘ishlangan. Jurnalning uchinchi sonida adiba Su Chiyong tomonidan tarjima qilingan Oskar Uayldning “An Ideal Husband” dramasi dan parchalar e‘lon qilinadi.[2] Asarda siyosat, ijtimoiy me‘yorlar, muhabbat, do‘stlik, vijdon va kechirim mavzulari ko‘tariladi. Yozuvchi o‘ziga xos uslubida, inson tabiati va jamiyatdagi ikkiyuzlamachilikni fosh etadi. Asar, insoniy qusurlar va kechinmalarining muhimligini ko‘rsatib beradi. Uayld insonlarning kamchiliklarini tan olish va ularni qabul qilish orqali haqiqiy insoniylikka erishish mumkinligini ta‘kidlaydi.

Jurnalning ikkinchi jild ikkinchi sonidan boshlab shoir va tarjimon Liu Bannong qator she‘riy tarjimalarini e‘lon qila boshladi.[3] Jumladan, Fransiya madhiyasi; irland vatanparvar shoirlari Jozef Blancharddan “Yetti shingil olovli she‘rlar” (《火焰诗七首》), “Uch shingil g‘amgin she‘rlar” (《悲天行三首》); Tomas Makdonadan “Vatanni madh etuvchidan uch she‘r” (《咏爱国诗人三首》); Pirsdan “Ayriliq haqida olti she‘r” (《割爱六首》) va “O‘lim haqida ikki she‘r” (《绝命词两章》); ingliz shoirlari Bayron, Tomas Guddan “Tikuvchi haqida she‘r” (《缝衣曲》) kabi nomlar ostidagi turkum tarimalar chop etildi. Adabiyotlarda 1918 yil xitoy she‘riy tarjima tarixida eng muhim yil deya e‘tirof etiladi. Sabab, shu yil jurnalning navbatdagi sonida Jou Zuorenning “Mumtoz she‘rlarning bugungi tarjimalari” chiqq bosiladi.[4] Shundan so‘ng Xu Shi shotland shoirasi Anna Landsayning “Auld Robin Gray” (《老洛伯》) she‘rini tarjima qildi.[5] Liu Bannong esa Tagorning yigirmaga yaqin she‘rlarini tarjima qilib, jurnalning keyingi sonlarida e‘lon qilib bordi.[5] Bu tarjimalarning boshqalaridan ajralib turadigan muhim bir jihati bor, ya‘ni tarjimalar endi klassik venyan tilida emas, balki xalqona baixua tilda tarjima qilina boshlangan edi. Xu Shining yuqorida ko‘rsatilgan tarjimasi xitoy tarjima tarixida ilk bayxuada qilingan tarjima sifatida e‘tirof etiladi. Shu tariqa Xitoyda she‘riy tarjimalarning yangi davri boshlandi. Shu tariqa bayxuada she‘rlar tarjima qilish avj olib, tajribalar to‘plana boshladi. Bir yildan ortiqroq vaqt o‘tib 1919 yil fevralda Xu Shi amerikalik shoira Sara Tisdeylning “Over the Roofs” she‘rini tarjima qildi. Xu Shi o‘z tarjimasiga “Mening yangi she‘riyatim davri boshlandi” deya baho berdi.[6] Bu

she'riy tarjimalarning xitoy yangi she'riyatining paydo bo'lishida katta ta'sirga ega bo'lganligini yana bir bor isbotlaydi.

“Yoshlik” jurnalida e'lon qilib borilgan she'riy tarjimalarning muhim jihati shundaki, she'rlar Xitoy yangi madaniyat harakati va yangi she'r, tafakkur inqilobi va shakliy inqilob talablaridan kelib chiqqan holda tanlandi va tarjima qilindi. Shuningdek, bu paytga kelib nasriy she'rga bo'lgan qiziqish ortganligi kuzatiladi. Liu Bannong va Jou Zuorenlar tarjimalarni yangi nasriy she'r shakliy tuzilish nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda amalga oshira boshlashdi. Jou Zuoren jurnalning oltinchi jild ikkinchi sonida 《小河》 (“Mitti daryo”) she'rini e'lon qilganda, so'zboshida shunday fikrlarni bayon qiladi: *kimdir mendan bu she'r qanday janrga mansub deb so'rasa, hatto o'zim ham bu savolga javob bera olmasam kerak. Fransuz Sharl Bodler ilgari surgan nasriy she'rga ozgina o'xshab ketadi, lekin u nasriy shaklda yozgan, hozir esa aksincha qator-qator qilib yozilmoqda.*^[7]

Jou Zourenning yuqoridagi fikrlari uning “Mitti daryo” she'ri romantizm oqimi vakili Sharl Bodler bilan chambarchas bog'liq ekanligini yaqqol namoyon qiladi, ayniqsa xorijdan kirib kelgan nasriy she'r shakli yangi she'riyat barpo etilishining dastlabki bosqichlarida shoirlar tomonidan odatda namuna sifatida baholandi. Biroq Bodler she'riyatiga xos g'azab va tushkunlik kabi hissiy xususiyatlar xitoy yangi she'riyati tomonidan qabul qilinmagani yoki juda kam e'tibor qaratilganligini ko'rishimiz mumkin. Yana bir manbada ta'kidlanishicha, Jou Zuorenning “Mitti daryo” she'ri nasriy nazmda yozilmagan, she'r satrlar o'rtasidagi pauzalar evaziga nasrga xos uzviylikni bo'lib qo'ygan va asosan og'zaki nutqqa xos bo'lgan nozik ritm hosil qilingan. Bu she'r janr jihatdan ko'proq erkin she'rga yaqindir. Jou Zuorenning so'zboshisidan u ikki janr o'rtasidagi farqni yaxshi anglaganligini payqash mumkin, biroq erkin she'r haqida hech qanday ta'rif keltirmaydi, Uitmenga to'xtalmaydi, faqat Sharl Bodlerni tilga oladi, bu esa Jou Zuoren uning chuqur ramziy ifodalarga ega baddiy-estetik ijodiga alohida e'tibor qaratganligiga ishora beradi.^[8] Shuni ta'kidlash kerakki, Jou Zuoren qaysi janrda yozishga harakat qilgan bo'lmasin, uning xitoy she'riyatiga yangi ruh, yangi shakl olib kirishga bo'lgan intilishi o'sha davr nuqtai nazaridan ahamiyatlidir.

Simvolist shoirlarning ijod yo'nalishi dastlabki bosqichdagi xitoy she'riyati maydonidagi vaziyatga mos kelardi. Masalan Tagor o'zining qofiyasiz she'rlari bilan yangi shoirlar e'tiborini tortdi, Turgenev, Bodler, Oskar Uayldlarning nasriy she'rlari ham xuddi yuqorida ko'rsatilgan sababga ko'ra ko'p bor tarjima qilindi. Bu to'rt shoir turli davlat va turlicha tafakkur tarziga ega bo'lishiga qaramasdan ularning ijodi bir varakayiga tarjima qilinishi o'sha davr adib va tarjimonlarining yana bir maqsadini ochiqlab beradi: ular xorij adabiyotidan o'zlarining an'anaviy poetikasi ruhiga yaqin

ijodkorlarni izlagan. Bu to‘rt shoir his-tuyg‘ularni chuqur ifoda qilishi, ramzlarga alohida e‘tibor qaratish jihatlari bilan ko‘p asrlik poetik an‘analarga ega xitoyliklar uchun qadrliroq hisoblandi degan xulosaga kelish mumkin.

1915 yildan boshlab nashr qilina boshlagan “Yoshlik” jurnalida to‘rt yil davomida chop etilgan she‘riy tarjimalarni qisman o‘rganish orqali to‘plangan ma‘lumotlarga ko‘ra quyidagicha xulosalarga kelish minkin bo‘ladi: **birinchidan**, tarjimalar Xitoy yangi she‘riyatining shakllanishida muhim rol o‘ynadi, ayniqsa she‘rlarning bayxuada tarjima qilishning yangi davrini boshlab berdi; **ikkinchidan**, o‘zgacha uslub va vositalar yordamida kuylangan vatanga muhabbat, ozodlik, insoniylik, milliy g‘urur kabi his va tuyg‘ularga boy tarjima she‘rlar xitoy yangi she‘riyatining mavzu va mazmun jihatdan kengayishiga hissa qo‘shdi; **uchinchidan**, nasriy she‘r va erkin she‘rdan qilingan tarjimalar miqiyosining kattaligi an‘anaviy poetik qoidalar inqiroziga hamda yangicha janr va shakllarning paydo bo‘lishiga imkoniyat yaratdi; **to‘rtinchidan**, xitoy adiblari va tarjimonlari G‘arb she‘riyatini o‘rganish orqali o‘zlarining an‘anaviy poetikasi ruhiga yaqin ijodkorlarni izladi va bu jarayon Xitoy va G‘arb adabiyotining o‘zaro integratsiyasiga hissa qo‘shdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES):

1. 青年杂志. 群益书社, 第1卷第1号, 1915年09月15日.
2. 青年杂志. 群益书社, 第1卷第2号, 1915年10月15日.
3. 新青年杂志. 群益书社, 第2卷第2号, 1916年10月01日.
4. 新青年杂志. 群益书社, 第4卷第2号, 1918年02月15日.
5. 新青年杂志. 群益书社, 第5卷第2号, 1918年08月15日.
6. 新青年杂志. 群益书社, 第5卷第2号, 1919年02月15日.
7. 周作人: 《小河》//《新青年》, 第6卷第2号.
8. 范伯群、朱栋霖: 《1898—1949 中外文学比较史》(上), 南京: 江苏教育出版社, 1993年9月1版.

